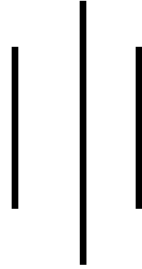
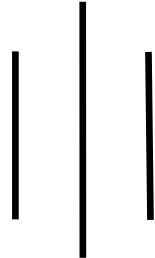


गौरीगङ्गा नगरपालिका, कैलालीले
विपद व्यवस्थापनको क्षेत्रमा गरेको कार्यको SWOT विश्लेषण



सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय
सुदुरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान
पुन्ना, डोटी
(स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदन)



तयार गर्ने
“गौरीगङ्गा समुह”

२०८२ माघ

सुदुरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान पुत्रा, डोटी द्वारा आयोजित संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यरत अधिकृत स्तर सातौं/आठौं तहका कर्मचारीहरुका लागि कार्यसम्पादन विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह सम्बन्धी (३५ कार्यदिन) सेवाकालिन तालिममा गौरीगङ्गा नगरपालिकामा “गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रका गरेको कार्यको SWOT बिश्लेषण” बिषयमा स्थालगत अध्ययन गर्ने समूह सदस्यहरु:



नाम: लोगराज जोशी (Team leader)
पद: प्रशासकीय अधिकृत (सातौं)
कार्यालय: सुर्नया गा.पा, बैतडी
मोवाइल नं.: ९८५११८१२३८



नाम: भरत राज जोशी
पद: इन्जिनियर (सातौं)
कार्यालय: लम्कीचुहा न.पा, कैलाली
मोवाइल नं.: ९८४२२३९९२६



नाम: भुवन बारा
पद: इन्जिनियर (सातौं)
कार्यालय: मेलौली न.पा, बैतडी
मोवाइल नं.: ९८४८७१९२४६



नाम: दीपक बहादुर बोहरा
पद: इन्जिनियर (सातौं)
कार्यालय: मष्टा गा.पा, बझाङ
मोवाइल नं.: ९८४९१६५४४९



नाम: बबिता रावत
पद: लेखा अधिकृत (सातौं)
कार्यालय: सुर्नया गा.पा, बैतडी
मोवाइल नं.: ९८६२४५८२९९

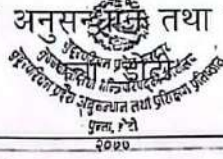


नाम: धर्म बहादुर खडायत
पद: इन्जिनियर (आठौं)
कार्यालय: गौमुल गा.पा, बाजुरा
मोवाइल नं.: ९८६०६८००६७



सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

सुदूरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान



च.नं. / Ref.No. २२६/०८२/८३

श्री गौरिगंगा नगरपालिकाको कार्यालय,
चौमाला, कैलाली।

मिति : २०८२/०९/२८ गते

विषय : आवश्यक सहयोग गरिदिने बारे।

प्रस्तुत विषयमा यस प्रतिष्ठानको आयोजनामा प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यरत अधिकृतस्तर सातौं र आठौं तहका कर्मचारीहरूकालागि कार्य सम्पादन, बिकास ब्यबस्थापन र सेवा प्रवाह विषयक ३५ कार्यदीन सेवाकालिन प्रशिक्षणमा तपसिल बमोजिमका सहभागीहरूलाई मिति २०८२/०९/२९ गते देखि मिति २०८२/१०/०४ गते सम्म "गौरिगंगा नगरपालिका, कैलालीले विपद ब्यबस्थापनको क्षेत्रमा गरेको कार्य" सम्बन्धी अध्ययनको लागि तहाँ कार्यालयमा तपसिल बमोजिमका सहभागीहरू स्थलगत अध्ययन भ्रमणमा खटाईएकोले आवश्यक सहयोग गरिदिनुहुन अनुरोध छ।

तपसिल

लोग राज जोशी (टिम लिडर)
दिपक बहादुर बोहरा
भुवन बाग
धर्म बहादुर खडायत
भरत राज जोशी
बबिता रावत

गेहेन्द्र बर्म
कार्यकारी निर्देशक
कार्यकारी निर्देशक

गौरिगंगा नगरपालिका
दस्ता नं. ४६०/८३
मिति २०८२/०९/२८
दस्ता नं. ४६०/८३



प.सं. २०८२/०८३

च.नं.

११६३

गौरीगङ्गा नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

चौमाला, कैलाली

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

फोन नं. ०९१-९१००५०

E-mail: info.gaurigangamunicipality@gmail.com

Website: www.gaurigangamunicipality.gov.np

मिति: २०८२/१०/०६

विषय: जानकारी सम्बन्धमा ।

श्री सुदूरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान,
पुत्रा, डोटी ।

तहाँ कार्यालयको च.नं. २२६/०८२/०८३, मिति २०८२/०९/२८ को प्राप्त पत्रानुसार तहाँ प्रतिष्ठानको आयोजनामा प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यरत अधिकृतस्तर सातौँ र आठौँ तहका कर्मचारीहरूका लागि सञ्चालन भइरहेको कार्यसम्पादन, विकास व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाह विषयक ३६ कार्यदिने सेवाकालीन तालिमका सन्दर्भमा तपसिलका सहभागीहरूद्वारा "गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा गरेको कार्य" विषयमा यस कार्यालयसँग आवश्यक छलफल गरी सम्बन्धित विवरण सङ्कलन गरेको व्यहोरा अनुरोध छ ।

तपसिल:

१. श्री लोग राज जोशी (टिम लिडर)
२. श्री दिपक बहादुर बोहरा
३. श्री भुवन बाग
४. श्री धर्म बहादुर खडायत
५. श्री भरत राज जोशी
६. श्री बबिता रावत

२०८२.१०.०६
(हरीश पन्त)

उपसचिव

उप सचिव
गौरीगङ्गा नगरपालिका

कृतज्ञता ज्ञापन

सुदुरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठानले अधिकृत स्तर सातौं/आठौं तहका कर्मचारीहरूका लागि ३५ कार्य दिने सेवाकालिन तालिम सञ्चालन गरेको प्रति सराहना गर्दै सो तालिममा पनि सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्नु भएको मा सर्वप्रथम सुदुरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान परिवार प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं। प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि कार्य संचालन व्यवस्थापन तालिम तथा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी, दिगो र पुर्ण रूपमा व्यवहारीक बनाउनका लागि तालिम अवधिभर सिकेका बिषयबस्तुहरूलाई लागु गरी पेशागत दक्षता, क्षमता विकास र व्याक्तित्व विकासमा टेवा पुऱ्याउन, कर्मचारीहरूलाई अनुशासित, सदाचारी बनाउन, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउन, सार्वजनिक प्रशासनमा रहेका समस्या, चुनौती तथा अवसरहरूको कुशल व्यवस्थापन गर्नुका साथै सार्वजनिक सेवामा तत्पर राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूलाई समय र आवश्यकता बमोजिम तालिम मार्फत उत्प्रेरित गरी राष्ट्रको उद्देश्य प्राप्तिलाई सफल बनाउन र गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धमा भएका कार्यहरूको SWOT विश्लेषण गरी आगामी दिनमा विपद व्यवस्थापनका कार्यहरूमा सहयोग पुर्याउने उशयले यो प्रतिवेदन तयार पार्ने प्रयास गरिएको हो। कर्मचारीको आवश्यकता र सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक कर्मचारीको सिप विकास एवम दक्षता अभिवृद्धि गर्न सेवाकालिन तालिम सञ्चालन गर्ने सुदुरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान परिवार र प्रशिक्षण तालिममा प्रशिक्षण गरि सहजिकरण गर्नुहुने आदरणिय प्रशिक्षक सरहरू, तालिममा सरिक गर्ने कार्यरत सम्बन्धित स्थानीय तह परिवार र प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने कर्मचारी साथीहरू र अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा तथ्याङ्क एवं जानकारी उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने गौरीगङ्गा नगरपालिका परिवारप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछौं।

भवदीय

गौरीगङ्गा समुह

संक्षिप्त शब्दहरूको सूची:

SWOT- Strength, Weakness, Opportunity, and Threats

LDMC- Local Disaster Management Committee

DPRP- Disaster Preparedness and Response plan

UNDP- United Nation Development program

DWRF- Disaster Welfare Relief Fund

DRR- Disaster Risk Reduction

GIS- Geographic Information System

DRM- Disaster Risk Management

CBDRM- Community Based Disaster Risk Management

LEOC- Local Emergency Operation Center

LDCRP- Local Disaster and Climate Resilience Plan

LAPA- Local Adaptation Plan of Action

DEOC- District Emergency Operation Center

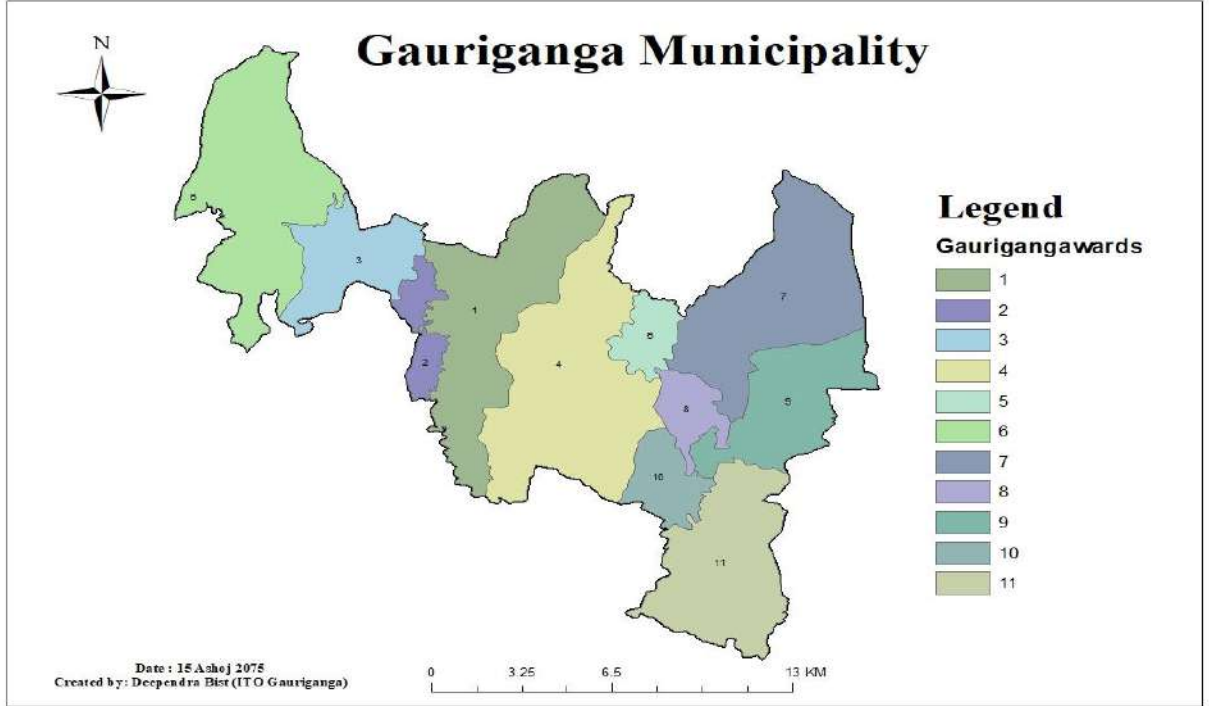
विषय सुची

परिच्छेद- एक	1
परिचय	1
१. १ संक्षिप्त परिचय	1
१. २ सवाल वा समस्याको कथन	3
१. ३ अध्ययनको औचित्य	3
१. ४ अध्ययनको उद्देश्य	4
१. ५ अध्ययनको सिमा	4
परिच्छेद-२	5
सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन	5
२.१ अध्ययनको विषयसंग सम्बन्धित समीक्षा (Review of literature)	5
२.२ नगरपालिकाको सोच	5
२.३ नगरपालिकाको रणनीतिहरु	5
२. ४ कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था	6
२.४.१ कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था :	6
२. ४. २ संस्थागत व्यवस्था :	6
परिच्छेद-तीन	7
तथ्याङ्क संकलन	7
३.१ अध्ययनको विधि	7
३.२ तथ्याङ्कको श्रोत	7
३.३ अध्ययनको कार्ययोजना	7
परिच्छेद-चार	9
अध्ययन तथा विश्लेषण	9
४. १ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापनको अवस्था	9
४.१.१ जोखिमका आधारमा प्रकोपको स्तरिकरण:	9
४.१.२ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा वडा अनुसार संकटासन्न बस्तिहरु(बाढी) तथा सुरक्षित स्थान र क्षमता:	10
४.१.३ पालिका भित्र विभिन्न निकायसंग उपलब्ध खोज तथा उद्धार सम्बन्धी मेसिनरी उपकरणहरु:	11
४.१.४ विभिन्न निकायहरूसंग समन्वयको अवस्था:	12
४.१.५ विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी बैठक	13
४.१.६ बजेट व्यवस्थापन र कार्यन्वयनको अवस्था:	13
४. २ हालसम्मका प्रमुख कार्यहरु	14

४.२.१ विपद प्रतिकार्यका लागि अग्नि नियन्त्रक (Fire Fighter) सेवाको वितरण	14
४.२.२ विपदको घटनागत राहत सहयोग(आ.व २०८१/०८२).....	15
४.२.३ विपद व्यवस्थापनको लागि वितरण गरिएका सामग्रीहरूको विवरण	17
४.३ विपद पछीको पूनर्स्थापना र पुनर्निर्माणकालागि गरिएका प्रयासहरू:	17
४.४ SWOT विश्लेषण तथा छलफल	18
४.४.१ बलियो पक्ष (strengths).....	18
४.४.२ कमजोरी (weaknesses)	19
४.४.३ अवसर (Opportunities).....	20
४.४.४ चुनौती (Threats)	21
परिच्छेद-पाँच.....	23
सिकाई,सुझाव तथा निष्कर्ष.....	23
५.१ सिकाइ तथा उपलब्धी	23
५.२ सुधारका लागि सुझावहरू (Recommendations).....	23
५.३ सुझाव	23
५.४ निष्कर्ष	24
परिच्छेद-छ	25
सन्दर्भ सामग्री प्रश्नावली अनुसूचि तथा फोटो ग्राफ	25
६.१ सन्दर्भ सामग्रीहरू.....	25
६.२ प्रश्नावली	25
अनुसूची-एक.....	28
अध्ययन क्रममा खिचिएका केही तस्विरहरू:	28

परिच्छेद- एक परिचय

१.१ संक्षिप्त परिचय



फोटो: गौरीगङ्गा नगरपालिको वडा नक्सा



फोटो: गौरीगङ्गा नगरपालिको प्रशासनिक भवन

गौरीगङ्गा नगरपालिका नेपालको सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तरगत कैलाली जिल्लामा पर्दछ। यसको स्थापना २०७३ साल फागुन २७ गते भएको हो। साविकका चौमाला, मसुरिया र उदासीपुर गा बि स वडा नम्बर १,२ र ५ समावेश गरि गौरीगङ्गा नगरपालिका घोषणा गरिएको थियो। समुद्री सतहदेखि १६५ मि देखि ९४४ मि को उचाइमा र नेपालको राजधानी काठमाण्डौँ देखि ६२२ कि.मि. को दुरीमा रहेको छ जसको क्षेत्रफल २४४.४४ बर्ग कि.मि (खेतियोग्य ४७.९३, वनजंगल क्षेत्र ४४.६४५, चरन क्षेत्र १.६९५, तालपोखरी ४.३०५ र अन्य क्षेत्र २.७०५) र जनसंख्या ६४,५५८ रहेको छ। ११ वटा वडा रहेको नगरपालिकाको पूर्वमा घोडाघोडी नगरपालिका, पश्चिममा धनगढी उ.म.न.पा. र गोदावरी नगरपालिका, उत्तरमा चुरे र महन्याल गाउँपालिका, दक्षिणमा धनगढी उ.म.न.पा. र कैलारी गाउँपालिका रहेका छन्। जलवायुको हिसावले यस नगरपालिकामा उष्ण, उपोष्ण, शितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ। तापक्रम अधिकतम ४२.२ र न्यूनतम ७.१ डि से रहेको छ।

नेपालको संविधानले विपद व्यवस्थापन स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची र संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा समावेश गरेको छ। संवैधानिक व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि तथा निर्देशिकाहरु तर्जुमा भएका छन्। विपद व्यवस्थापनका लागि केन्द्र देखि समुदाय तहसम्म विभिन्न संस्थागत संरचना गठन गरि क्रियाशिल रहेका छन्। विपद व्यवस्थापन स्थानीय तहको अत्यन्तै महत्वपूर्ण दायित्व हो। प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपदहरु जस्तै बाढी, पहिरो, आगलागी, भुकम्प, महामारी आदिले जनजीवन, भौतिक सम्पत्ति र विकासका उपलब्धीहरुमा गम्भीर असर पार्ने गर्दछ। यस्ता जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न, सम्भावित क्षतिलाई कम गर्न तथा विपद पश्चात छिटो पूनर्स्थापन गर्न प्रभावकारी विपद व्यवस्थापन आवश्यक हुन्छ। स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति पनि यस्तै संरचना मध्ये एक हो। स्थानीय तहमा हुने विपद व्यवस्थापनको सम्बन्धमा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी ढङ्गबाट सम्पन्न गर्न छुट्टै योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ।

जलवायु परिवर्तन, प्राकृतिक तथा मानविय कारणबाट संसारभरी विपद जोखिमको अवस्था बर्षेनी बृद्धि हुने गरेको छ। गौरीगङ्गा नगरपालिका पनि यस्ता विपदको जोखिमहरुबाट अछुतो रहन सकेको छैन। नगरपालिका भित्रमा विपदबाट हुने जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न विपद व्यवस्थापनको SWOT विश्लेषण गरि पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक देखिएको छ।

गौरीगङ्गा नगरपालिका विभिन्न प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरुबाट प्रभावित हुने गर्छ। नगरपालिकाको विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना र वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसार बाढीले अल्लेख्य मात्रामा जनधनको क्षति गरेको छ। त्यसैगरि आगलागी, हावाहुरी, चट्याड, असिनापानी, सडक दुर्घटना, सर्प तथा अन्य जनावरको आक्रमण जस्ता प्रकोपहरुले पनि नोक्सान गरिरहेका छन्।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ उपदफा २ (न) र संघीय प्रणाली बमोजिम विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड, योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमनका साथै विपद जोखिम क्षेत्रको नक्साङ्कन, विपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना सञ्चालन र व्यवस्थापन लगायत स्थानीय स्तरको पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माणको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्ने प्रावधान अनुरूप प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। यो प्रतिवेदनबाट गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापन कार्यमा ठूलो टेवा पुग्नेछ।

१.२ सवाल वा समस्याको कथन

स्थानीय तहमा संविधान लगायत विभिन्न कानूनहरूले विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्नका लागि पालिका स्तरिय, वडा स्तरिय विपद व्यवस्थापन समितिको व्यवस्था गरेको छ तर पनि समितिहरूले विपदको पूर्वतयारी र प्रतिकार्यका कार्यहरूमा प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन गर्न नसकेको पाइन्छ । पर्याप्त मात्रामा ऐन, नीति, नियमहरूको निर्माणले प्रशस्त अधिकार र जिम्मेवारी किटान गरेपनि कार्यन्वयनको पक्ष कमजोर देखिन्छ जसको प्रभाव आम नागरिक/विपद प्रभावितहरूमा प्रत्यक्ष रूपमा देखा परेको छ । विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रमा जनचेतनाको स्तर कमजोर आवश्यक जनशक्तिको कमि, Quick Response संरचनाको अभाव, स्रोत साधनको अपर्याप्तताले नगरपालिका भित्र विपद व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरूको वास्तविकता पहिचान गरि सामाधान गर्नका लागि निम्न प्रश्नहरूको उत्तर खोज्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिका क्षेत्रभित्रमा विपद जोखिमका क्षेत्रहरू कुन कुन हुन ?
- ❖ विपद व्यवस्थापनका लागि कानुनी, संस्थागत र कार्यक्रमगत व्यवस्थाहरू के के छन् ?
- ❖ विपद पछिको पूनर्स्थापनाको अवस्था कस्तो छ ?
- ❖ विपदमा प्रविधिको प्रयोग, समुदाय सचेतना र विपद पूर्वतयारी कतिको प्रभावकारी छ ?
- ❖ विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रमा नगरपालिकाका प्रमुख सबल पक्षहरू के के छन् ?
- ❖ विपद व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन के कस्ता सुधार आवश्यक छन् ?

मुलतः यस अध्ययनले गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापनको अवस्थाको SWOT Analysis को विषयलाई सम्बोधन गरिएको छ ।

१.३ अध्ययनको औचित्य

विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन वर्तमान विकास-विमर्शको एक महत्वपूर्ण विषयका रूपमा स्थापित हुँदै गएको छ । विशेषतः जलवायु परिवर्तन र अनियन्त्रित शहरिकरणका कारण स्थानीय तहहरूमा विपद जोखिम तीव्र रूपमा बढ्दै गएको छ । नेपालको संघीय शासन प्राणालीले स्थानीय तहलाई विपद व्यवस्थापनमा प्रमुख भूमिका प्रदान गरेतापनि धेरै स्थानीय तहहरूमा यसको कार्यान्वयन क्षमता संस्थागत प्रभावकारीता तथा नीतिगत अभ्यासबारे पर्याप्त अध्ययन र विश्लेषणको अभाव देखिन्छ ।

- ❖ संघीय कानुनी संरचनाको स्थानीय तहमा कार्यन्वयनको अवस्थालाई विश्लेषण गरि नीति-कार्यन्वयनबीचको अन्तर पहिचान गर्न सहयोग पुर्याउछ । प्रचलित ऐन, नियम र कानून तथा प्रक्रिया र निर्णयहरूको पालना गरे नगरेको पत्ता लगाउन, सुधार गर्न र आवश्यक सुझाव दिन,
- ❖ समस्याको पहिचान गर्न,
- ❖ स्रोत तथा साधनको प्रभावकारी परिचालनको लागि आवश्यक सुझाव दिन र सम्भावित हानि नोक्सानी दुरुपयोग र क्षति हुनबाट जोगाउन,
- ❖ संस्थागत र व्यवहारिक औचित्यका दृष्टिले अध्ययनले गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापन अभ्यासलाई SWOT विश्लेषणमार्फत मुल्याङ्कन गरि सुधारका क्षेत्र र सम्भावनाहरू उजागर गर्दछ ।
- ❖ सम्भावित जोखिम र त्रुटिहरू पत्ता लगाइ नियन्त्रण प्रयास गर्न ।

१.४ अध्ययनको उद्देश्य

- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था र कार्यन्वयन अभ्यासको समग्र विश्लेषण गर्नु,
- ❖ नगरपालिकामा विद्यमान संस्थागत संरचना र संयन्त्रहरूको प्रभावकारीता विश्लेषण गर्नु,
- ❖ विपद् व्यवस्थापन अभ्यासमा पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना र जोखिम न्यूनिकरण अवस्था खोजि गर्नु,
- ❖ हालसम्म सञ्चालन गरेका विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रमुख कार्यहरू र हस्तक्षेपहरूको समीक्षा गर्नु,
- ❖ विपद् व्यवस्थापन प्राणालिको SWOT Analysis गरि बलियो पक्ष कमजोरी अवसर र चुनौतिहरू पहिचान गर्नु,
- ❖ मुख्य समस्या र सुधारका सम्भावित क्षेत्रहरू पहिचान गर्नु,

१.५ अध्ययनको सिमा

अध्ययन प्रतिवेदन के को बारेमा लेख्ने, कुनलाई मुख्य विषयबस्तु बनाउने, कति कुराहरू समेट्ने जस्ता कुराहरूको अध्ययनको सिमा भित्र पर्ने गर्दछन्। कैलाली जिल्ला स्थित गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा गरेका कार्यहरू SWOT Analysis को अध्ययन गर्ने क्रममा तपशिलका बुँदाहरूको बारेमा अध्ययन गर्ने गरी सिमाक्षेत्र निर्धारण गरेका छौं।

- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन तथा पुनर्स्थापनाको अवस्था,
- ❖ विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा गरेका मुख्य मुख्य कार्यहरू,
- ❖ असल अभ्यासहरू
- ❖ SWOT Analysis

परिच्छेद-२ सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन

२.१ अध्ययनको विषयसंग सम्बन्धित समीक्षा (Review of literature)

गौरीगङ्गा नगरपालिका कैलाली जिल्लाको दक्षिण—पश्चिम क्षेत्रमा अवस्थित रहेकोले बाढी, डुबान, आगलागी, महामारी, जंगलि जनावर आक्रमण, असिना, हावाहुरी, तटिय क्षेत्र कटान, चट्याङ तथा सडक दुर्घटना जस्ता बहुविपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ। संघीय नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासहरू (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030) अनुसार स्थानीय तहमा जोखिम पहिचान, समुदायमा चेतना अभिवृद्धि, विपद् पूर्वसूचना प्रणाली, उद्धार तथा राहत संयन्त्र मजबुत बनाउने कुरामा जोड दिइएको छ।

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले संघीय र प्रदेश सरकारको मार्गदर्शन अनुसार स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन, कार्यविधि (विपद् जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७७, विपद् व्यवस्थापन कोष संचालन कार्यविधि २०८०, वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन २०७७, वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण २०७७, विपद्पूर्व तयारि तथा प्रतिकार्य योजना २०७७) निर्माण तथा समुदायस्तरमा पूर्वतयारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको देखिन्छ।

२.२ नगरपालिकाको सोच

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी मूल सोच “सुरक्षित, सक्षम र आपतकालीन अवस्थसँग जुध्न सक्ने समुदाय निर्माण गर्नु” भन्ने रहेको छ।

यस सोच अन्तर्गत नगरपालिकाले निम्न उद्देश्यहरू तय गरेको पाइन्छ:

- ✓ विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने
- ✓ जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न समुदायको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- ✓ बाढी, आगलागी, महामारी जस्ता प्रमुख जोखिमहरूको पहिचान तथा व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने
- ✓ विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा विपद् संवेदनशील वडाहरूमा विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न

२.३ नगरपालिकाको रणनीतिहरू

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनमा निम्न रणनीतिहरू अवलम्बन गरेको पाइन्छ:

- ❖ स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति (LDMC) तथा वडा तहका समिति गठन,
- ❖ जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन तथा अभिलेख तयार गर्ने,
- ❖ समुदायमा बाढी, आगलागी, महामारी सम्बन्धी सचेतना तथा अनुशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन,
- ❖ विपद् पूर्वसूचना प्रणाली (स्थानीय एफ एम रेडियो, सायरन, मोबाइल सूचना, वडा कार्यालयमार्फत सूचना) सञ्चालन,
- ❖ स्वयंसेवक तथा युवालाई उद्धार तथा प्राथमिक उपचार तालिम,
- ❖ विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा विपद् पूर्वतयारी अभ्यास (Mock Drill)
- ❖ विपद् राहत भण्डारण सामग्रीको व्यवस्थापन,

- ❖ रेडक्रस, प्रहरी, सेना तथा स्थानीय संघ—संस्थासँग समन्वय,

२.४ कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था

गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्थाहरू लागु गरिएको छ। संघीय सरकार, प्रदेश सरकारबाट जारी गरिएका ऐन, नियमावली तथा नगरपालिकाले तयार गरेका नीतिगत संरचनाका आधारमा नगरपालिका स्तरमा विपद व्यवस्थापन कार्य संचालन हुँदै आएको छ।

२.४.१ कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था:

- ❖ नेपालको संविधान २०७२ ले विपद व्यवस्थापनलाई स्थानीय तहको एकल अधिकार र संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको रूपमा व्यवस्था गरेको छ । यसले स्थानीय तहलाई विपद जोखिम न्युनिकरण, तयारी, उद्धार तथा पुनर्स्थापनामा सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ।
- ❖ विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४,
- ❖ स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४,
- ❖ राष्ट्रिय विपद जोखिम न्युनिकरण नीति तथा रणीतिहरू,
- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७५,
- ❖ वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन २०७७,
- ❖ आपत्कालिन महिला तथा बालबालिका सम्बन्धी कार्यविधि २०७७,
- ❖ विपद व्यवस्थापन कोष संचालन कार्यविधि २०८०,
- ❖ गौरीगङ्गा वातावरणिय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण २०७७,
- ❖ विपद पुनर्तयारी तथा प्रतिकार्य योजना (DPRP) २०७७,
- ❖ वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट ।
- ❖ भवन आचारसंहिता
- ❖ सडक गुरुयोजना

२.४.२ संस्थागत व्यवस्था :

- ❖ संघीय र प्रादेशिक सरकार,
- ❖ नगरपालिका स्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति,
- ❖ वडा स्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति,
- ❖ विषयगत समिति अन्तरगत वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति,
- ❖ नगरपालिकाको कार्यालयमा स्थानीय आपत्कालिन कार्यसंचालन केन्द्र (Local Emergency Operation Center LEOC) स्थापना गरिएको,
- ❖ विपद व्यवस्थापन शाखा,
- ❖ प्रत्येक वडामा सामुदायिक विपद स्वयंसेवक, स्थानीय विपद सहायता कक्ष,

परिच्छेद-तीन तथ्याङ्क संकलन

३.१ अध्ययनको विधि

अध्ययनका लागि माथि उल्लेखित भ्रमण टोलिद्वारा निर्धारित उद्देश्य प्राप्तिका लागि देहाएका अध्ययन विधिहरू अवलम्बन गरिएका छन् ।

- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापनको प्रत्यक्ष भौगोलिक अवलोकनकन ।
- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरू/जनप्रतिनिधि सँगको सोधपुछ तथा छलफल ।
- ❖ प्रश्नावली
- ❖ अन्तरवार्ता
- ❖ नमुना छनौट
- ❖ विद्युतीय माध्यममा प्रकाशित गरिएका स्रोत सामग्रीहरूको अध्ययन ।

३.२ तथ्याङ्कको स्रोत

यस स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका तथ्यांकहरू निम्न बमोजिम स्रोतबाट साभार गरिएको छ :-

- नेपालको संविधान, बार्षिक निति तथा कार्यक्रम,
- बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन,
- गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७७,
- बजेट पुस्तिका, website, प्रत्यक्ष अवलोकन बाट संकलित प्रतिवेदन/ डाटाहरू,
- अवलोकन
- प्रत्यक्ष भेटघाट तथा छलफल,

३.३ अध्ययनको कार्ययोजना

पुष महिनाको २८ गते देखी माघ महिनाको ७ गते सम्ममा तयार पारिएको प्रतिवेदन तपशिल बमोजिमको कार्ययोजनामा रहेको थियो ।

क्र.स.	क्रियाकलाप	२८गते	२९गते	३०गते	१गते	२गते	३गते	४गते	५गते	६ गते	७ गते
१	प्रश्नावली तयार तथा कार्य विभाजन										

२	तथ्याङ्क संकलन तथा अवलोकन										
३	प्रतिवेदन लेखन										
४	प्रतिवेदन पेश										

परिच्छेद-चार अध्ययन तथा विश्लेषण

४.१ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापनको अवस्था

गौरीगङ्गा नगरपालिका कैलाली जिल्लाको तराई भुभागमा अवस्थित भएकोले यहाँ प्राकृतिक तथा मानव निर्मित विपद्को जोखिम उच्च रहेको छ। यस अध्ययनमा गौरीगङ्गा नगरपालिकाले हालसम्म विपद् व्यवस्थानका क्षेत्रमा गरेका क्रियाकलापहरू, संस्थागत व्यवस्था, सामुदायिक संलग्नता तथा उपलब्ध स्रोत साधनको SWOT विश्लेषणमार्फत अध्ययन गरिएको छ।

४.१.१ जोखिमका आधारमा प्रकोपको स्तरिकरण:

तालिका:१

प्रकोप	बाढी	हावाहुरी	आगलागी	सर्पदंश र जंगली जनावरको आतङ्क	चट्याङ्	असिनापानी	सडक दुर्घटना तथा अन्य
बाढी		हावाहुरी					
हावाहुरी							
आगलागी							
सर्पदंश र जंगली जनावरको आतङ्क					चट्याङ्		
चट्याङ्						असिनापानी	
असिनापानी							अन्य
अन्य							
अंक	६	५	४	३	२	१	०
स्तर	१	२	३	४	५	६	७

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

नगरपालिकामा विगतमा घटेका विपद्का घटनाका आधारमा प्रभाव पार्न सक्ने प्रकोप तथा जलवायुजन्य घटना छनौट गरि स्तरिकरण गरिएको छ। नगरपालिकामा विगतमा भएका र भविष्यमा आइपर्न सक्ने विपद् र ती

विपदले जनधनमा पुर्याएको क्षति तथा उपलब्ध क्षमताका आधारमा प्रकोप पहिचान गरि स्तरिकरण गरिएको छ। ६ अंक सम्मको स्तरिकरण गरि सोहि बमोजिम अंक प्रदान गरिएको छ। नगरपालिकामा भएको छलफल र विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७७ बमोजिम बाढी, हावाहुरी, आगलागी, सर्पदंश र जंगली जनावरको आतङ्क, चट्याङ्गअसिनापानी, खडेरी, भुकम्प र अन्य प्रकोपहरु जोखिमको रूपमा रहेका छन्। विपदको स्तरिकरण गर्दा स्थानीय विपद तथा जलवायु उत्थानशिल योजना निर्देशिका २०७४ अनुसार नेपाल भुकम्पको उच्च जोखिममा रहेको मुलुक भएकोले भुकम्पलाइ स्तरिकरण गर्न नमिल्ने भएकोले गौरीगङ्गा नगरपालिका नदी क्षेत्र बढिरहेको र नदी किनारमा बस्ति रहेकोले सबैभन्दा बढी जोखिम बाढीको अंक ६ र स्तर १ रहेको र जोखिमका आधारमा स्तरिकरण माथि तालिका १ मा प्रस्तुत गरेको छ ।

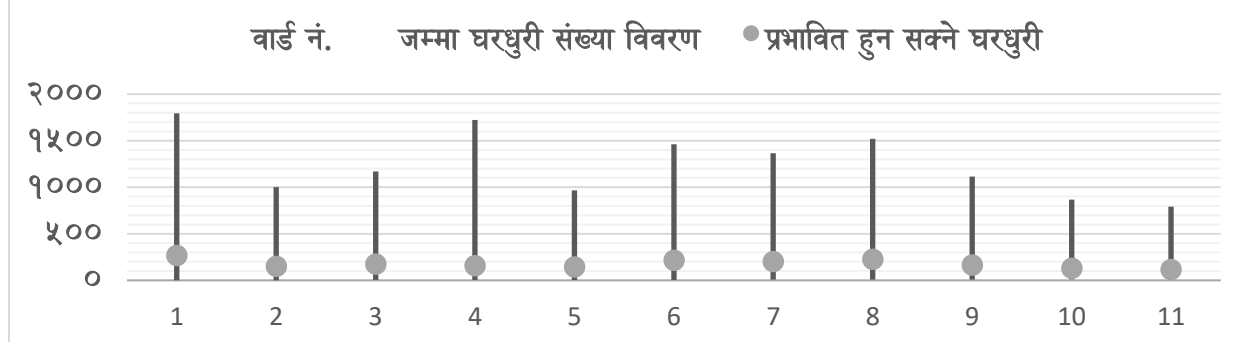
४.१.२ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा वडा अनुसार संकटासन्न बस्तिहरु(बाढी) तथा सुरक्षित स्थान र क्षमता:

तालिका २

वडा नं.	जम्मा घरधुरी संख्या विवरण	प्रभावित हुन सक्ने घरधुरी
१	१७९४	२७०
२	१००२	१५१
३	११७१	१७६
४	१७२४	१५८
५	९६७	१४५
६	१४६०	२१९
७	१३६७	२०५
८	१५२०	२२८
९	१११६	१६७
१०	८६७	१३०
११	७९३	११८
जम्मा	१३७८१	१९६७

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

संकटासन्न बस्ती(बाढी)



स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

तालिकामा गौरीगङ्गा नगरपालिकाको १ देखि ११ वडा सम्मका बाढी प्रभावित हुन सक्ने घरधुरी संख्या प्रस्तुत गरेको छ। वडाहरूमा बाढी जोखिममा परेको घरधुरी संख्या तुलनात्मक रूपमा उच्च देखिन्छ, जसले नदी किनार तल्लो भूभाग तथा बाढी प्रवण क्षेत्रमा बसोबासको प्रभावलाई संकेत गर्दछ। यस आधारमा उच्च जोखिम भएका वडाहरूलाई प्रथमिकतामा राखि बाढी न्यूनीकरण पूर्वसूचना प्राणाली र सुरक्षित पुनर्स्थापना गर्न आवश्यक रहेको छ।

४.१.३ पालिका भित्र विभिन्न निकायसंग उपलब्ध खोज तथा उद्धार सम्बन्धी मेसिनरी उपकरणहरू:
तालिका-३

क्र. स	विवरण	उपलब्ध संख्या	उपलब्ध हुने निकाय
१	दमकल (Fire fighter)	१	चालक: भोज राज सापकोट सम्पर्क नं. ९७६६५२२५०४
२	एम्बुलेन्स	७	वडा नं. २.९.५.११ का स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा ४ वटा र ३ वटा क्लवमा(दिप ज्योति युवा क्लव ४, त्रिवेणी युवा क्लव ८ र युवा जागरण मंच ९
३	डोजर	१	
४	जे सी वि	१	
५	इन्धन पम्पहरू	४	
६	यातायात साधन	५	
७	शव चिस्यान यन्त्र	२	

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

माथिको तालिकामा दमकल एम्बुलेन्स डोजर जे सी बी इन्धन पम्प यातायात साधन तथा शब बचिस्यान यन्त्र जस्ता अत्यावश्यक उपकरणहरुको संख्या उपलब्ध हुने निकाय र सम्पर्क नम्बर समेत समावेश गरेको छ। यस विवरणबाट विपद पूर्वतयारी तत्काल उद्धार राहत वितरण तथा आपतकालीन सेवा सञ्चालनका लागि पालिकाको संस्थागत प्रतिकार्य क्षमता कति छ भन्ने कुरा स्पष्ट पार्दछ।

४.१.४ विभिन्न निकायहरूसंग समन्वयको अवस्था:

तालिका-४

क्र.सं.	सामग्रीको नाम	इकाई	परिमाण	प्रयोग गर्ने संस्था/व्यक्ति
१	डेस्कटप कम्प्युटर	थान	१	युनाइटेड नेसन डेभलपमेन्ट प्रोग्राम (UNDP)
२	प्रिन्टर	थान	१	UNDP
३	रिभल्विड चियर	थान	१	UNDP
४	अफिस टेबल	थान	१	UNDP
५	डिस्प्ले स्क्रिन	थान	१	UNDP
६	लाइफ ज्याकेट	संख्या	८	सहमति
७	आगलागी नियन्त्रणका लागि फायर फाइटिङ पानी ब्याग प्याक (२० लिटर क्षमता)	संख्या	५	सहमति (प्रकृतिमा आधारित समाधान कार्यक्रम गैडाकोट-५, नवलपरासी)
८	GPS Tracking	संख्या	१	सहमति
९	वाढी/जल उद्धार बाटर ट्युब	संख्या	३	सहमति
१०	आगलागी फायर प्रुफ ग्लोभ्स	संख्या	१०	सहमति
११	आगलागी फायर प्रुफ ब्यान्केट	संख्या	५	सहमति
१२	सावेल/ बेलचा	संख्या	१०	सहमति
१३	मल्टी प्रपोज चक्रु	संख्या	३	सहमति
१४	उद्धारका लागि डाइनामिक डोरी	मिटर	७०	सहमति
१५	प्रिन्टर सादा स्क्यानर सहित	थान	१	दलित महिला अधिकार मञ्च DWRF नेपाल
१६	दराज स्टिल	थान	१	DWRF
१७	प्लाष्टिक कुर्सी	थान	१०	DWRF
१८	अफिस टेबल	थान	१	DWRF

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम UNDP, सहमति-प्रकृतिमा आधारित सामाधान कार्यक्रम र दलित महिला अधिकार मञ्च DWRF जस्ता विकास साझेदारको संलग्नता रहेको छ। यी सामग्रीहरू विपद शाखा संचालन र विपद् उद्धार कार्यमा प्रयोगमा छन।

४.१.५ विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी बैठक

तालिका-५

क्र.स.	विवरण	बैठक सङ्ख्या	कैफियत
१.	स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति बैठक	६	
२.	वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति बैठक	१	
	जम्मा	७	

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

तालिकामा उल्लेख भए अनुसार स्थानीय विपद व्यवस्थापन समितिको बैठक ६ पटक र वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समितिको बैठक १ पटक बसेको छ। विपद व्यवस्थापन क्षमता सुदृढ बनाउन बैठकहरू महत्वपूर्ण रहेकोले, यसले विपद व्यवस्थापन संग सम्बन्धित संयन्त्र सक्रिय रहेको जनाउदछ। वार्षिक समिक्षा समितिमा छलफल गरि कार्यपालिकामा पेश गरिन्छ।

४.१.६ बजेट व्यवस्थापन र कार्यन्वयनको अवस्था:

५ वर्षको विपद व्यवस्थापनमा विनियोजित बजेट (रु. हजारमा)

तालिका-६

आ ब	कार्यक्रम तथा योजना	जम्मा बजेट	विनियोजन रकम हजारमा	विनियोजन प्रतिशत	खर्च प्रतिशत
२०७८/०७९	विपद व्यवस्थापन	७१०२१५	१००००	१.४१	९५
२०७९/०८०	विपद व्यवस्थापन	७८४६५८	१००००	१.२७	९९
२०८०/०८१	विपद सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन	७२३११३	११५००	१.५९	९५
२०८१/०८२	उद्धार राहत तथा पुनर्स्थापना	७४३२४०	७९२६	१.०७	९१
२०८२/०८३	उद्धार राहत तथा पुनर्स्थापना	८०२१०६	१००००	१.२५	०

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विभिन्न वार्षिक विकास कार्यक्रम प्रतिवेदन

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापन, विपद सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन तथा उद्धार, राहत र पुनर्स्थापनाका लागि हरेक वर्ष बजेट विनियोजन गरेको छ। कुल विनियोजित बजेटको सानो अंश करिब १-२ प्रतिशतको आसपास रहेको छ र खर्च पनि भएको देखिन्छ। यसले विपद व्यवस्थापनका लागि छुट्याइएको बजेटको कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रयास गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०८२/०८३ मा हालसम्म पनि खर्च शुन्य रहेको पाइन्छ जसले योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ढिलाइ वा कार्यान्वयन हुन नसकेको र खर्चमा निरन्तरता नरहेको संकेत गर्दछ। नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनलाई बजेटमा समावेश गरेपनि भविष्यमा बजेटको आकार बृद्धि गर्नुपर्ने र समयमै प्रभावकारी खर्चमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

४.२ हालसम्मका प्रमुख कार्यहरू

स्थानीय तह नागरिकसंग सबैभन्दा नजिकको सरकार भएकाले विपद पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, राहत, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा यसको भुमिका महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ। गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद जोखिम न्युनिकरण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा संघीय कानुनी संरचना तथा स्थानीय तहको अधिकार प्रयोग गर्दै विभिन्न नीतिगत, संस्थागत र कार्यान्वयनगत पहलहरू संचालन गर्दै आएको छ।

- ❖ संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट जारी भएका ऐन, नियम र नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारको क्षेत्र भित्र रहि जारी गरेका कानूनका प्रावधानअनुसार नगरपालिकाले पालिकास्तरिय, वडास्तरिय समितिहरू गठन गरी विपद व्यवस्थापनलाई संस्थागत संरचनाभित्र समेट्ने प्रयास गरेको छ।
- ❖ नगरपालिकाले समुदायस्तरमा विपद पूर्वतयारीसम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गरेको छ। प्रत्येक वडामा ३ जना स्थानीय स्वयंसेवक परिचालन, सीमित तालिम तथा जानकारीमुलक गतिविधिहरूमार्फत विपद प्रतिकार्य क्षमता अभिवृद्धि गर्ने प्रयास गरेको छ।
- ❖ नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापन अभ्यासमा प्रतिकार्य तथा राहात वितरण प्रमुख रूपमा देखिन्छ। बाढी डुवान तथा आगलागी घटनापछी तत्काल उद्धार, राहात सामग्री वितरण, अस्थायी आवास तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापनमा नगरपालिका सक्रिय रहेको पाइन्छ।
- ❖ सुरक्षा निकाय, रेडक्रस, सहयोगि संस्था र स्थानीय समुदायसंगको समन्वयले आपत्कालिन प्रतिक्रिया क्षमताका सुधार ल्याएको छ।
- ❖ प्रविधि (सामाजिक संजाल) मार्फत विपद पूर्वतयारीका लागि सचेतनामुलक संदेशहरू दिने गरेको।
- ❖ वार्षिक रूपमा प्रगति समिक्षा बनाइ कार्यपालिकामा पेश गर्ने र सम्बन्धित निकायमा प्रतिवेदन पेश गर्ने

४.२.१ विपद प्रतिकार्यका लागि अग्नि नियन्त्रक (Fire Fighter) सेवाको वितरण

विपद प्रतिकार्यका लागि अग्नी नियन्त्रक (Fire Fighter) टुल ७ वटा वस्तिमा वितरण गरिएको छ।

तालिका-७

आ.ब. २०८१/८२			
क्र.स.	मिति	अग्निनियन्त्रकले सेवा प्रदान गरेको स्थान	कैफियत

		स्थानीय तह	वडानं	टोलको नाम	
१	२०८१/०६/२३	गौरीगङ्गा नगरपालिका	३	भोजपुर	
२	२०८१/०७/०७	गौरीगङ्गा नगरपालिका	६	मोया	
३	२०८१/०७/१	गौरीगङ्गा नगरपालिका	३	झिल	
४	२०८१/०८/२९	गौरीगङ्गा नगरपालिका	७	कैलाशपुर	
५	२०८१/११/२८	कैलारी		बसौटी	
६	२०८१/१२/०८	गौरीगङ्गा नगरपालिका	१	कंगलपुर	
७	२०८१/१२/०८	घोडाघोडी		सुखड	

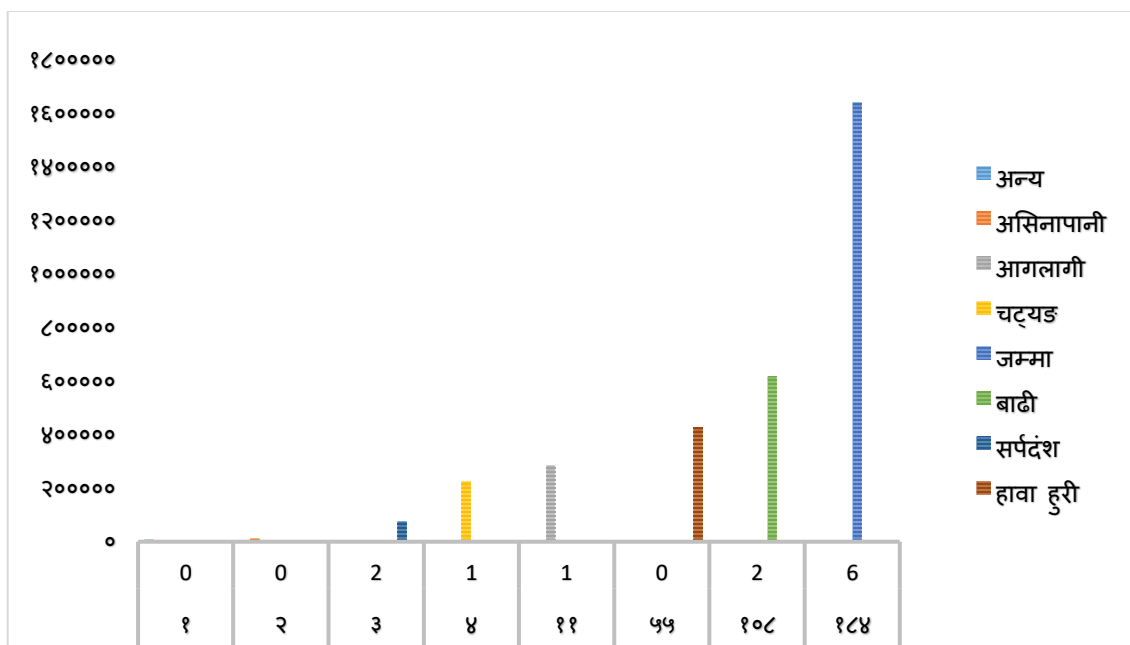
स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् ब्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

४.२.२ विपद्को घटनागत राहत सहयोग(आ.व २०८१/०८२)

तालिका-८

क्र.स.	विपद्को प्रकृति	पिडित परिवारको संख्या	राहत सहयोग	मृतकको संख्या
१	असिनापानी	२	१००००	०
२	आगलागी	११	२८५०००	१
३	चट्यङ	४	२२५०००	१
४	बाढी	१०८	६१६०००	२
५	सर्पदंश	३	७५०००	२
६	हावा हुरी	५५	४२५०००	०
७	अन्य	१	५०००	०
	जम्मा	१८४	१६४१०००	६

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् ब्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन



यस तालिकामा गौरीगङ्गा नगरपालिकामा २०८१/०८२ मा घटेका विभिन्न विपद् घटनाहरू, त्यसबाट प्रभावित परिवारको संख्या, वितरण गरिएको राहत रकम, र मृत्यु संख्या देखाइएको छ। सबैभन्दा धेरै प्रभावित विपद् बाढी हो, जसबाट १०८ परिवार प्रभावित भएका छन् र ६,९८,००० रुपैयाँ राहत वितरण गरिएको छ। चट्याड र असिनापानी जस्ता घटनाबाट कम संख्यामा परिवार प्रभावित भए पनि केही मानवीय क्षति (मृत्यु) भएको देखिन्छ।

तालिका-९

विपदको वडागत आर्थिक सहयोग आ ब २०८१/०८२				
क्र स	वडा नम्बर	पिडित परिवार संख्या	राहत सहयोग	मृतक
१	१	१२	२९००००	१ (बाढी)
२	२	१६	३१००००	१ (चट्याड)
३	३	४२	१६६०००	
४	४	८	४५०००	
५	५	७	६५०००	
६	६	१४	८५०००	
७	७	४	७५०००	२ (सर्प)
८	८	४	३५०००	
९	९	४५	२७००००	
१०	१०	१८	२८९०००	१ (आगलागी)

११	११	१४	१११०००	१ (बाढी)
	जम्मा	१८४	१६४१०००	६

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

माथिको तालिका मा गौरीगङ्गा नगरपालिकाले आ.व. २०८१/०८२ मा विभिन्न वडाहरूमा घटेका प्राकृतिक विपद्का घटनाबाट प्रभावित परिवारहरूलाई विपद् व्यवस्थापन बजेटमार्फत आर्थिक राहत प्रदान गरेको छ। यस अवधिमा ११ वटा वडामा कुल १८४ परिवार विपद्बाट प्रभावित भई राहत सहयोग प्राप्त गरेका छन् जसमा रु. ३५,००० देखि रु. ३,१०,००० सम्म आर्थिक सहायता प्रदान गरिएको देखिन्छ। यसरी वितरण गरिएको कुल राहत रकम रु. १६,४१,००० रहेको छ। तालिकाअनुसार कुल ६ जनाको मृत्यु भएको उल्लेख छ, जसमा बाढी, चट्याङ, सर्पदंश तथा आगलागी जस्ता विपद्का कारण मानवीय क्षति भएको देखिन्छ। यसले नगरपालिकामा विपद्को प्रकृति बहुआयामिक रहेको संकेत गर्दछ।

४.२.३ विपद् व्यवस्थापनको लागि वितरण गरिएका सामग्रीहरूको विवरण

तालिका-१०

क्र.स	वितरण गरिएका सामग्रीको नाम	संख्या	कैफियत
१	त्रिपाल	५५	
२	ग्याबिन जाली	४६	
३	खाली कट्टा	११८३४	

स्रोत: गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन शाखाको आ.व.२०८१/०८२ वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन

यस वितरणले आपतकालिन अवस्थामा राहत वितरण तथा अस्थाइ व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकाको तयारी, सामग्रीको उपलब्धता र सम्भावित अभाव पहिचान गरी भविष्यका लागि योजना र स्रोत व्यवस्थापन गर्न मद्दत गर्दछ।

४.३ विपद् पछीको पूनर्स्थापना र पुनर्निर्माणकालागि गरिएका प्रयासहरू:



फोटो: गौरीगङ्गा नगरपालिकामा २८ औं भुकम्प सुरक्षा दिवस २०८२ मनाईएको र विपद् उद्धार

	
<p>शिवगंगा नदीमा तटबन्ध</p>	<p>कटैना खोलामा बायो इन्जिनियरिंग</p>
	
<p>सुर्मा नदीमा तटबन्ध</p>	<p>भादा खोलामा तटबन्ध</p>

गौरीगङ्गा नगरपालिकामा २८ औं भुकम्प सुरक्षा दिवश २०८२ को अवसरमा सचेतानमुलक कार्यक्रम संचालन गरिएको छ। जसले भुकम्पबाट जोखिम कम गर्न सहयोग पुऱ्याउदछ। बाढी तथा नदी कटानपछी गरिएको पुनर्निर्माणका उदाहरणहरु हुन । शिवगंगा नदि, भादाखोला, कटैना खोला बायो इन्जिनियरिङ र सुर्मा नदीमा ढुङ्गाको तटबन्ध, ग्याबिन वाल को प्रयोग गरि नदि तट स्थिरिकरण गरिएको छ। जसले कटान नियन्त्रण, बस्ति तथा कृषि भुमि संरक्षण र भविष्यका विपद जोखिम न्यूनिकरणमा सहयोग पुऱ्याउछ।

४.४ SWOT विश्लेषण तथा छलफल

४.४.१ बलियो पक्ष (strengths)

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनलाई संस्थागत रूपमा अघि बढाउदै नीति, संरचना र कार्यान्वयनका तहमा उल्लेखनिय प्रगति गरेको देखिन्छ। नगरपालिकाले संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अधिकार र निर्णय क्षमताले नगरपालिकालाई योजना निर्माण, बजेट विनियोजन र जोखिम अनुसार प्रथमिकता निर्धारण गर्ने अधिकार प्राप्त भएको छ। विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७७ अनुसार नगरस्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति गठन, वडा स्तरिय विपद व्यवस्थापन समिति गठन, विपद व्यवस्थान तथा आपतकालिन कोषको व्यवस्था, विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरेको छ।

नगरपालिकाको नेतृत्वमा खोज उद्धार तथा राहत कार्यमा समुदायको सक्रिय सहभागिता, स्वयमसेवक परिचालन, टोलविकास संस्था, सुरक्षा निकाय, एफ एम स्थापना, स्वास्थ्य संस्था (प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १, स्वास्थ्य चौकी १, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ १, गाउँघर तथा खोप क्लिनिक १३, महिला स्वयमसेविका ७४, पोलिक्लिनिक-१, र गौरीगङ्गा नगरपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम २०८२/८३ र जनप्रतिनिधिको प्रत्यक्ष संलग्नताले विपद प्रतिकार्यलाई छरितो बनाएको छ। उद्धार कार्यमा बहुसंस्थागत (स्वास्थ्य संस्था, सुरक्षा निकाय, सहमति-प्रकृतिमा आधारित समाधान कार्यक्रम, स्थानीय संघसंस्था, रेडक्रस, DWRP, सामुदायिक स्वयंसेवक, नागरिक समाज आदी) बिचको समन्वय र संलग्नताले Response Capacity बढाउनुका साथै आकस्मिक अवस्थामा प्रभावकारी प्रतिक्रिया सम्भव बनाएको छ। नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनलाई केवल आकस्मिक राहतमा सिमित नराखि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य र पूनर्स्थापनाका चरणलाई विकास योजना संग जोड्ने प्रयास गरेको छ। वार्षिक तथा आवधिक योजनामा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्यक्रम समावेश गर्नु, आपतकालिन कोष स्थापना गर्नु तथा प्रत्येक वर्ष वार्षिक बजेट जम्मा बजेटको करिब १ देखि २ प्रतिशत विनियोजन गरि(बजेट न्यून भएपनि) निरन्तरतामा कार्यन्वयन गर्नु नगरपालिकाको महत्वपूर्ण सफल पक्ष हो ।

अघिल्ला विपद अनुभवबाट सिक्दै नगरपालिकाले स्थानीय जोखिम पहिचान, संवेदनशिल क्षेत्रको प्रथमिकता निर्धारण तथा सिकाइ-आधारित कार्यप्रणाली (learning by doing approach) अपनाएको छ। यसले सिमित स्रोतसाधनका बावजुत व्यवहारिक र आवश्यकता आधारित निर्णय लिन सहयोग पुर्याएको छ। नगरपालिकाको नजिकको शासन संचालनका कारण नागरिकसंग प्रत्यक्ष सम्पर्क, छरितो सूचना प्रवाह र जनउत्तरदायी सेवा प्रवाह सम्भव भएको छ यसले विपदका (उदाहरणकाः कोरोना माहामारीका)बेला जनविश्वास बढाएको छ । गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको प्रमुख शक्ति भनेको संस्थागत संरचना, स्थानीय नेतृत्वको सक्रियता, समुदायको सहभागिता र आवश्यकतामा आधारित निर्णय क्षमता हो। यसले नगरपालिकालाई भविष्यमा अझ प्रभावकारी, दिगो र जोखिम- न्यूनिकरणमा संवेदनशिल स्थानीय शासन प्रणालीतर्फ अग्रसर गराउने आधार तय गरेको छ ।

४.४.२ कमजोरी (weaknesses)

गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापनका लागि आधारभुत संरचना र नीतिगत व्यवस्था भए तापनि प्राविधिक, संस्थागत तथा क्षमतागत सीमितताले व्यवस्थापन प्रणालीलाई अपेक्षित स्तरमा प्रभावकारी बनाउन सकेको देखिदैन। विपद जोखिम न्यूनिकरणलाई दीर्घकालिन र वैज्ञानिक दृष्टिकोणबाट भन्दा बढी प्रतिकार्यमुखी (Response-oriented) रूपमा संचालन गरेको छ।

नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रशिक्षित प्राविधिक जनशक्ति (DRR/DRM Expert, GIS Specialist, Disaster planner) को अभाव रहेको छ। अधिकांश कर्मचारीहरूमा विपद जोखिम मुल्याङ्कन, जोखिम नक्साङ्कन (Hazard and vulnerability mapping), प्रारम्भिक चेतावनी प्रणाली तथा क्षति मुल्याङ्कनसम्बन्धी विशेष दक्षता सीमित रहेको छ। यसले तथ्यमा आधारमा योजना निर्माणमा बाधा पुऱ्याएको छ। सूचना व्यवस्थापन पक्ष कमजोर रहेको, विपद सम्बन्धी तथ्याङ्कको व्यवस्थित अभिलेखिकरण, अध्यावधिक Database, Digital Information System तथा GIS आधारित जोखिम नक्साको अभावले जोखिम पहिचान र प्राथमिकता निर्धारणमा

समस्या सिर्जना गरेको छ। साथै अव्यवस्थित बसाइ (खोला नदि किनारमा बस्ति, मापदण्ड विपरित भवन निर्माण) र शहर केन्द्रित बसाइसराइले थप विपद निम्त्याएको छ।

आर्थिक पक्षमा विपद् व्यवस्थापनका लागि छुट्याइएको बजेट पर्याप्त, दीगो र पुर्वानुमायोग्य नहुनु, खर्चमा निरन्तरता नहुनु प्रमुख कमजोरीका रूपमा देखिन्छ। नगरपालिकाको ठुलो हिस्सा संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदानमा निर्भर रहेको हुदा आकस्मिक तथा दीर्घकालिन कार्यक्रम संचालनमा अनिश्चितता रहने गरेको छ यसले पुर्व तयारी तथा जोखिम न्युनिकरणमा आवश्यक लगानी गर्न कठिनाई बनाएको छ। तालिम, अभ्यास तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू छिटपुट र परियोजना आधारित रूपमा संचालन हुने गरेको देखिन्छ र प्राय उद्धार तथा राहत सामग्री वितरणमुखी भएको पुननिर्माण तथा पुनस्थापनामा ध्यान नदिएको। नियमित mock drill, आपत्कालिन अभ्यास तथा समुदायस्तरको निरन्तर क्षमता विकास कार्यक्रमको अभावले विपदका बेला संस्थागत प्रतिक्रिया कमजोर बन्ने जोखिम रहन्छ। विपदपछी उद्धारका लागि सुरक्षित स्थानको लागि छुट्टै खुला क्षेत्र घोषणा नगरी सडक किनार र बिद्यालय क्षेत्रलाई नै प्रयोग गर्ने गरेको।

त्यसैगरी विपद व्यवस्थापनलाई अन्य क्षेत्रीय नीतिहरू (पुर्वाधार विकास, वातावरण संरक्षण) संग पुर्ण रूपमा एकिकृत (mainstreaming) गर्न नसकिएको अवस्था देखिन्छ। विकास आयोजनाहरूमा जोखिम संवेदनशिलता (Risk- Sensitive Development) को अभ्यास कमजोर हुदा भविष्यमा नयाँ जोखिमहरू सिर्जना हुने सम्भावना बढ्छ।

४.४.३ अवसर (Opportunities)

गौरीगङ्गा नगरपालिका भौगोलिक रूपमा तराई क्षेत्र रहेको नगरपालिका हो। नदिनाला भएको, कृषिमा आधारित जिविकोपार्जन र जलवायु परिवर्तनका प्रभावसंग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको छ यस नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रमा थुप्रै अवसरहरू रहेका छन्। जसलाई देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिन्छ।

- ❖ नेपालको संघीय शासन प्रणालीले विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना तर्जुमा, बजेट विनियोजन र कार्यान्वयनमा स्पष्ट अधिकार प्रदान गरेको छ। संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त, अनुदान, विशेष कार्यक्रम तथा प्राविधिक सहयोगको संविधान प्रदत्त अधिकार कार्यान्वयनमा प्रभावकारी रूपमा उपयोग गरी गौरीगङ्गा नगरपालिकाले आफ्ना जोखिम न्युनिकरण गतिविधिहरूलाई सुदृढ बनाउने अवसर रहेको छ।
- ❖ सूचना तथा संचार प्रविधिको विकास संगै प्रारम्भिक चेतावनी प्रणाली (Early Warning System), GIS आधारित जोखिम नक्साङ्कन, मोबाइल सूचना प्रणाली तथा Digital Database को विकास गर्ने अवसर उपलब्ध छ। यसले विपद पुर्वतयारी, प्रतिकार्य तथा पुनस्थापनाका कार्यहरूलाई प्रभावकारी बनाउछ।
- ❖ गौरीगङ्गा नगरपालिकामा सक्रिय समुदाय समुह, महिला समुह, युवा समुह, रेडक्रस, तथा स्वयंसेवकहरूको परिचालन मार्फत समुदायमा आधारित विपद व्यवस्थापन (CBDRM) कार्यक्रम विस्तार गर्ने महत्वपूर्ण अवसर रहेको छ। स्थानीय ज्ञान र सहभागितामा आधारित कार्यक्रमले विपद प्रतिकार्य क्षमतालाई दीगो बनाउने सम्भावना राख्दछ।

- ❖ नगरपालिकाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा स्थानीय सुरक्षाकर्मीहरूका लागि तालिम/अभ्यासमार्फत विपद व्यवस्थापनसम्बन्धी दक्षता अभिवृद्धि गर्ने अवसर विद्यमान रहेको छ। यसले संस्थागत क्षमता मजबुत बनाउन सहयोग पुऱ्याउछ।
- ❖ जलवायु परिवर्तनका कारण बेमौसमी बाढी, डुवान र चरम मौसम घटनाको जोखिम बढ्दो अवस्थामा रहेको छ। यसलाई मध्यनजर गर्दै जलवायु अनुकूल, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासका कार्यक्रमहरूसंग विपद व्यवस्थापनलाई एकिकृत गरी दीर्घकालिन समाधान खोज्ने अवसर गौरीगङ्गा नगरपालिका संग रहेको छ।
- ❖ स्थानीय निजी क्षेत्र, सहकारी संस्थासंग सहकार्य गरी विपद व्यवस्थापन, स्रोत परिचालन, जनचेतना अभिवृद्धि र अनुसन्धानमुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने अवसर उपलब्ध छन। साझेदारीले स्थानीय स्तरमा नवप्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्दछ।

४.४.४ चुनौती (Threats)

गौरीगङ्गा नगरपालिका प्राकृतिक, संस्थागत तथा सामाजिक कारणले विभिन्न प्रकारका विपद् जोखिमहरूको सामना गरिरहेको छ। विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा भएका प्रयासहरूका बाबजुद पनि प्रभावकारी कार्यान्वयनमा निम्न प्रमुख चुनौतीहरू देखिएका छन्।

गौरीगङ्गा नगरपालिका नदी प्रणाली, तराई भू-भाग तथा समथर जमिनमा अवस्थित भएकाले बाढी, डुवान, नदी कटान र आगलागीजस्ता विपद् जोखिमको उच्च सामना गर्नुपरेको छ। जलवायु परिवर्तनका कारण अनियमित वर्षा र चरम मौसम घटनाको आवृत्ति बढ्दै जानुले जोखिम न्यूनीकरणलाई थप जटिल बनाएको छ। विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वतयारी, प्रतिकार्य र पुनःस्थापनाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न पर्याप्त बजेटको अभाव प्रमुख चुनौतीका रूपमा देखिन्छ। उपलब्ध स्रोत पनि अन्य विकास प्राथमिकतामा खर्चिनुपने बाध्यताले विपद् व्यवस्थापनलाई अपेक्षित प्राथमिकता दिन कठिन भएको छ।

नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्राविधिक जनशक्ति सीमित रहेको छ। जोखिम मूल्याङ्कन, तथ्याङ्क व्यवस्थापन, पूर्वसूचना प्रणाली तथा आपतकालीन योजना तयार गर्न आवश्यक दक्षताको अभावले कार्यान्वयन क्षमतामा असर पुऱ्याएको छ। संघ, प्रदेश, स्थानीय तह तथा सुरक्षा निकाय, गैरसरकारी संस्था र समुदायबीच प्रभावकारी समन्वयको अभाव देखिन्छ। भूमिका र जिम्मेवारी स्पष्ट नहुँदा आपतकालीन अवस्थामा दोहोरो काम हुने वा आवश्यक सेवा ढिला पुग्ने समस्या देखा पर्ने गरेको छ। विपद् पूर्वतयारी योजना, जोखिम नक्सा तथा आकस्मिक कार्ययोजनाहरू कागजमै सीमित रहने अवस्था देखिन्छ। नियमित अभ्यास (Mock Drill) र अद्यावधिक नहुँदा वास्तविक विपद्का समयमा योजनाहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन कठिन हुन्छ। स्थानीय स्तरमा विपद् जोखिम, सुरक्षित व्यवहार र प्रतिकार्य प्रक्रियाबारे पर्याप्त जनचेतना नहुँदा समुदाय आफैँ जोखिममा पर्ने अवस्था रहन्छ। विपद् व्यवस्थापनलाई सरकारको मात्र जिम्मेवारी ठान्ने प्रवृत्तिले सामुदायिक सहभागिता कमजोर बनेको छ। आपतकालीन उद्धार सामग्री, सुरक्षित आश्रयस्थल, सञ्चार उपकरण तथा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सीमित हुनु अर्को ठूलो चुनौती हो। विशेषगरी दुर्गम बस्तीहरूमा विपद्का बेला सेवा पुऱ्याउन कठिनाइ हुने गरेको छ। विपद् जोखिम, क्षति विवरण र प्रभावित जनसंख्याको यथार्थ तथ्याङ्कको अभावले योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रियामा समस्या उत्पन्न गरेको छ। डिजिटल डाटाबेस तथा सूचना प्रणालीको कमीले दीर्घकालीन रणनीति निर्माणमा अवरोध पुगेको छ। गौरीगङ्गा नगरपालिका प्राकृतिक तथा मानव-निर्मित विपद्

जोखिमको दृष्टिले संवेदनशील क्षेत्र हो। हालसम्म नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा विभिन्न प्रयासहरू गरेको भए पनि सीमित स्रोत, दक्ष जनशक्ति अभाव, कमजोर समन्वय र प्रविधिगत कमीका कारण अपेक्षित प्रभावकारिता हासिल हुन सकेको देखिँदैन। तथापि, संघीय संरचना, विकास साझेदारी, प्रविधिको प्रयोग र समुदाय सहभागिताका माध्यमबाट विपद् व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने पर्याप्त अवसरहरू विद्यमान छन्।

२०८२ भदौ २३ र २४ गतेको जेन्जी आन्दोलनले नगरपालिकाको कार्यालयमा (LEOC) भएको आगजनी लगायत विपद् उद्धार तथा राहत सामग्री भण्डारमा भएको क्षतीबाट परेको असरलाई न्यूनीकरण गर्दै विपद् व्यवस्थापन प्राणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्नेछ।

यस अध्ययनले देखाएअनुसार नीति, योजना, स्रोत परिचालन र संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्दै समुदाय—केन्द्रित र प्रविधि—आधारित दृष्टिकोण अपनाएमा गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा उल्लेखनीय प्रगति गर्न सक्ने निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ।

परिच्छेद-पाँच

सिकाई, सुझाव तथा निष्कर्ष

५.१ सिकाई तथा उपलब्धी

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनको क्षेत्रमा सञ्चालन गरेका कार्यहरूको अध्ययनबाट विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य तथा पुनःस्थापनामा स्थानीय तहको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण रहेको स्पष्ट भएको छ। संस्थागत संरचना, स्थानीय जनशक्ति तथा समुदायको प्रत्यक्ष सहभागिताले विपद् व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सकिने प्रमुख सिकाई प्राप्त भएको छ।

यस अध्ययनले जोखिम पहिचान, स्रोत साधनको परिचालन, तथा अन्तर—निकाय समन्वय बलियो भएमा विपद् व्यवस्थापनका कार्यहरू समयमै र प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्न सकिन्छ। साथै, विपद् व्यवस्थापन योजनाको नियमित अद्यावधिक र अभ्यास (mock drill) ले स्थानीय समुदायको आत्मनिर्भरता र प्रतिकार्य क्षमतामा सकारात्मक प्रभाव पार्ने महत्वपूर्ण सिकाई प्राप्त भएको छ।

स्थानीय स्वयंसेवक, सुरक्षा निकाय तथा सरोकारवाला संस्थासँगको सहकार्यले विपद् प्रतिकार्यलाई छरितो र प्रभावकारी बनाएको छ, जसले स्थानीय शासन प्रणालीमा विपद् व्यवस्थापनको महत्त्वलाई संस्थागत रूपमा स्थापित गरेको छ।

५.२ सुधारका लागि सुझावहरू (Recommendations)

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन प्रणालीलाई अझ प्रभावकारी बनाउन दीर्घकालीन योजना र जोखिम न्यूनीकरणमा केन्द्रित रणनीति आवश्यक देखिन्छ। विपद् पूर्वसूचना प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाउँदै जोखिमयुक्त क्षेत्रको वैज्ञानिक नक्साङ्कन (risk mapping) गर्नुपर्ने सुझाव यस अध्ययनले दिएको छ।

स्थानीय जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा समुदायस्तरका स्वयंसेवकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न नियमित तालिम तथा अभ्यास कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। साथै, विपद् व्यवस्थापन कोषलाई पर्याप्त र दिगो बनाउँदै निजी क्षेत्र तथा गैरसरकारी संस्थासँग साझेदारी विस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ।

अन्ततः, विपद् व्यवस्थापनलाई विकास योजनासँग एकीकृत गर्दै “विपद् जोखिम न्यूनीकरणमैत्री विकास” (DRR integrated development) को अवधारणालाई व्यवहारमा उतार्न सकेमा गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन प्रणाली अझ सबल, समावेशी र दिगो बन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

५.३ सुझाव

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन दीर्घकालीन योजना र जोखिम न्यूनीकरणमा केन्द्रित रणनीति आवश्यक छ। विपद् पूर्व सूचना प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाउँदै जोखिमयुक्त क्षेत्रको वैज्ञानिक नक्साङ्कन (Risk Mapping) गर्नुपर्ने यस अध्ययनले देखाउछ। विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धमा नगरपालिकाले आगामि दिनहरूमा देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू अगाडी बढाउनुपर्ने देखिन्छ।

- ❖ सबै वडाहरूको LDCRP र LAPA निर्माण गरी सोही बमोजिम योजना छनोट, प्राथमिकिकरण तथा कार्यान्वयन गर्ने।

- ❖ आपतकालिन सूचना केन्द्र स्थापना गरी पुर्व सूचना प्रणाली र तथ्याङ्क व्यवस्थापन LEOC स्थापना गरी DEOC सँग समन्वय गर्ने ।
- ❖ विपद प्रतिकार्य सम्बन्धि तालिम आयोजना गरी जनशक्ती उत्पादन गरि परीचालनका लागि तयारी अवस्थामा राख्ने ।
- ❖ भवन निर्माण संहितालाई कडाईका साथ पालना गर्ने ।
- ❖ सबै सामुदायिक वनहरुलाई मध्यनजर गरी अग्नि रेखा निर्माण गर्ने ।
- ❖ विपद व्यवस्थापन कोषलाई वृद्धि गर्ने राहत मापदण्डलाई थप संसोधन गरेर वस्तुगत राहत र नगद राहतलाई व्यवस्थित बनाउने ।
- ❖ RRT लाई वडा तहसम्म विस्तार गर्ने ।
- ❖ सार्वजनिक भवन, खुल्ला स्थान पुनर्स्थापनाका लागि आवश्यक पर्ने स्थान निश्चित गर्ने
- ❖ खोज तथा उद्धार तालिम विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिमका लागि संभाव्यताको खोजी गर्ने ।
- ❖ विपदका बेला आवश्यक पर्ने सामाग्रीहरु र आवश्यक जनशक्ती ग्रामिण स्तर सम्ममा तयारी अवस्थामा राख्ने ।
- ❖ विपद जोखिम सूचना केन्द्र मार्फत विगतका विपद र भविष्यमा आउन सक्ने विपदको बारेमा सूचना तथा जानकारी दिने ।
- ❖ हरेक योजना तथा कार्यक्रमको छनौट, प्राथमिकरणमा बजेट विनियोजन कार्यान्वयनका सबै चरणमा विपद जोखिमको दृष्टिबाट प्राथमिकिकरण गर्ने ।
- ❖ वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समिति तथा विपद व्यवस्थापन शाखा/ ईकाईको विपद व्यवस्थापनमा क्रियाशिलता बढाउने ।

५.४ निष्कर्ष

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, र विपदसँग सम्बन्धित संघीय तथा प्रादेशिक कानूनहरुले स्थानीय तहले गर्नु पर्ने भनी निर्दिष्ट गरेका विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि कामहरु आशिक रुपमा सुरुवात भएता पनि नगरपालिकाले पुर्णरुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन नसकिरहेको अवस्था छ । खास गरी नितिगत प्रस्टताको अभाव, नयाँ संरचनामा काम कर्तव्य र अधिकार बाँडफाड र जिम्मेवारी कार्यान्वयनमा अन्यौलता, नगरपालिकामा विषयगत ज्ञानको कमि, सम्बन्धित कर्मचारी तथा जनशक्तीको अभाव जस्ता कारणले जती प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनु पर्ने हो त्यति हुन नसकेको निष्कर्ष निकालिएको छ । विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि नगरपालिकाले आफै कानून तथा कार्यविधि बनाई कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । नगरपालिका क्षेत्र भित्र देखापर्ने विपद जोखिमको आवधिक अवस्थालाई विश्लेषण गरी जोखिम संकटासन्न स्थानहरुको पहिचान अद्यावधिक गरी संभावित विपद जोखिमलाई न्युनीकरण गर्न पूर्वतयारी प्रतिकार्य योजनाको समयानुकुल अद्यावधिक गरी योजनावद्ध तरिकाले अगाडी बढ्नुपर्ने छ ।

अन्ततः विपद व्यवस्थापनले विकास योजना संग एकिकृत गर्दै विपद जोखिम न्युनीकरणमैत्री विकास (DRR Intergrated Development) को अवधारणालाई व्यवहारमा उतार्न सकेमा गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापन प्राणाली अझ समावेशी र दीगो बन्नेछ ।

परिच्छेद-छ

सन्दर्भ सामग्री प्रश्नावली अनुसूचि तथा फोटो ग्राफ

६.१ सन्दर्भ सामग्रीहरू

नेपालको संविधान २०७२

www.gaurigangamun.gov.np

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

वातावरण संरक्षण ऐन २०७४

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७७

जिल्ला विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, कैलाली

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद व्यवस्थापन कोष (सञ्चालन) कार्यविधि, २०८०

गौरीगङ्गा वातावरण तथा प्राकृतिक संरक्षण ऐन, २०७७

गौरीगङ्गा वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण, २०७७

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना (DPRP), २०७७

गौरीगङ्गा नगरपालिकाको website

वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

६.२ प्रश्नावली

गौरीगङ्गा नगरपालिकाले विपद व्यवस्थापनको क्षेत्रमा गरेको कार्यको SWOT विश्लेषण सम्बन्धी प्रश्नावली :

उत्तरदाताको व्यक्तिगत विवरण :

नाम :	ठेगाना :
पेशा :	पद :
उमेर :	लिङ्ग :

१. गौरीगङ्गा नगरपालिकामा विपद जोखिमका क्षेत्रहरू कुन/कुन हुन? बढी जोखिमका आधारमा भन्नुहोस।
२. नगरपालिका भित्रमा पछिल्लो समयमा घटेको सबैभन्दा ठुलो विपदका घटना कुन/कुन हुन?
३. विपद पछिको पुनर्स्थापनाको अवस्था कस्तो छ?
 - a. राम्रो
 - b. मध्यम
 - c. न्यून
४. नगरपालिकामा कुन प्रकारको विपदबाट कति जनसंख्या/घरधुरी प्रभावित छन् ?
५. नगरपालिकामा विकास निर्माणका काम संचालन गर्दा IEE/EIA गर्ने गर्को छ?
 - a. छ
 - b. आंशिक छ
 - c. छैन

६. नगरपालिकामा विपद व्यवस्थापनका लागि स्पष्ट नीति/ऐन/कार्यविधि/विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण गरेको छ ?
- a. छ c. छैन
छ भने के के छन
७. विपद व्यवस्थापन समिति (LDMC) कतिको सक्रिय छ ?
- a. अत्यन्त सक्रिय b. मध्यम c. कमजोर
८. विपद पुर्वतयारी (पुर्व सूचना, अभ्यास, तालिम) कतिको प्रभावकारी छ?
- a. धेरै प्रभावकारी b. सामान्य c. प्रभावकारी छैन
९. विपद आउदा तत्काल उद्धार तथा राहात कार्य गर्न स्थानीय तह सक्षम छ ?
- a. पूर्ण सक्षम b. आंशिक c. असक्षम
१०. समुदायको सहभागिता विपद व्यवस्थापनमा कतिको राम्रो छ ?
- a. राम्रो b. मध्यम c. कमजोर
११. स्थानीय तहसंग विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक उपकरण तथा स्रोत छन ?
- a. प्रयाप्त छन b. अलिअलि छन c. न्युन छन d. छैनन्
छन भने के के छन ?
१२. विपद व्यवस्थापनका लागि बजेट पर्याप्त छ/छैन ?
- a. पूर्ण b. आंशिक c. छैन
१३. विगत ५ वर्षमा विपद व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले कति बजेट विनियोजन गरेको छ ?
१४. विपद सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा जोखिम नक्सा अध्याबधिक छ/छैन ?
- a. हो b. आंशिक c. होइन
१५. विभिन्न निकाय बीच समन्वयको अवस्था कस्तो छ?
- a. धेरै b. केही c. छैन
१६. संघर प्रदेश सरकारबाट विपद व्यवस्थापनका लागि सम्भावना कति छ?
- a. धेरै b. केही c. छैन
१७. NGOs INGOs तथा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य कस्तो छ ?
- a. छ b. सिमित छ c. छैन
१८. निजी क्षेत्रले विपद व्यवस्थापनमा गरेका/गरिरहेका कामहरु के के छन ?
-
१९. प्रविधि (Early warning system, GIS, Mobile App) को प्रयोग छ /छैन ?
- a. धेरै b. केही c. छैन
२०. समुदायमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम बिस्तार गर्न सकिन्छ ?
- a. सकिन्छ b. सिमित c. सकिदैन
२१. विपद जोखिम न्यूनीकरणलाइ विकास योजनामा समावेश गर्न सकिने अवस्था छ ?
- a. छ b. आंशिक c. छैन

२२. जलवायु परिवर्तनका कारण विपद जोखिम बढ्दै गएको छ ?
 a. छ b. आंशिक c. छैन
२३. प्राकृतिक स्रोतको अत्याधिक उपयोगले जोखिम बढाएको छ ?
 a. हो b. आंशिक c. होइन
२४. भवन आचारसंहिता लागु गरी घर नक्सा पास गर्ने गरेको छ/छैन ?
 a. छ b. आंशिक c. छैन
२५. राजनितिक हस्तक्षेपले विपद व्यवस्थापन प्रभावित भएको छ ?
 a. धेरै b. केही c. छैन
२६. बारम्बार हुने विपदका कारण दिर्घकालिन योजना कार्यान्वयनमा बाधा पुगेको छ ?
 a. हो b. आंशिक c. होइन
२७. तपाइको नगरपालिकाले अबलम्बन गरेको विपद व्यवस्थापनको सबैभन्दा ठूलो बलियो पक्ष के हो ?
२८. तपाइको नगरपालिकाले अबलम्बन गरेको विपद व्यवस्थापनको सबैभन्दा ठूलो कमजोर पक्ष के हो ?
२९. नगरपालिकाले आगामी दिनमा विपद व्यवस्थापन सुधारका लागि के गर्नुपर्ला ? तपाइको सुझावका रूपमा के भन्न चाहनुहुन्छ ?
३०. विपद व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाले गरेका असल अभ्यासहरू के के छन् ?
३१. अन्य केही कुराहरू राख्न चाहनुहुन्छ ?

अध्ययनमा सहभागी भई सहयोग गर्नुभएकोमा यहाँलाई हार्दिक धन्यवाद गर्दछु !!

प्रश्नकर्ता.....

अनुसूची-एक
अध्ययन क्रममा खिचिएका केही तस्विरहरु:



